

SVENSK EXEGETISK ÅRSBOK
86

På uppdrag av Svenska Exegetiska Sällskapet
utgiven av Blaženka Scheuer

Lund 2021

Redaktionskommitté:

Utgivare och redaktör: Blaženka Scheuer (blazenka.scheuer@ctr.lu.se)

Redaktionssekreterare: David Davage (david.davage@altutbildning.se)

Recensionsansvarig: Gunnar Samuelsson (gunnar.samuelsson@lir.gu.se)

Tobias Hägerland (tobias.hagerland@lir.gu.se)

Mikael Larsson (mikael.larsson@teol.uu.se)

Rikard Roitto (rikard.roitto@ehs.se)

Miriam Sellén (miriam.sellen@teol.uu.se)

Lena-Sofia Tiemeyer (l.s.tiemeyer@abdn.ac.uk)

Prenumerationspriser:

Sverige: SEK 200 (studenter SEK 100)

Övriga världen: SEK 300

Frakt tillkommer med SEK 100. För medlemmar i SES är frakten kostnadsfri.

SEÅ beställs hos Svenska Exegetiska Sällskapet via hemsidan, eller hos Bokrondellen (www.bokrondellen.se). Anvisningar för medverkande återfinns på hemsidan eller erhålls från redaktionssekreteraren (david.davage@altutbildning.se). Manusstopp är 1 mars.

Tidskriften är indexerad i Libris databas (www.kb.se/libris/), samt ATLA Religion Database®, publicerad av the American Theological Library Association, 300 S. Wacker Dr., Suite 2100, Chicago, IL 60606, e-mail: atla@atla.com, webb: www.atla.com och Religious and Theological Abstracts.

Omslagsbild: Adobe Stock 279358022, standardlicens

Design: David Davage

Tryckt med bidrag från Samfundet Pro Fide et Christianismo
(kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse)

Svenska Exegetiska Sällskapet
c/o CTR Lux Lunds Universitet
Box 192 Att: Blaženka Scheuer
22100 Lund

www.exegetiskasallskapet.se

ISSN 1100-2298

Lund 2021

Tryck: Bulls Graphics, Halmstad

Innehåll

EXEGETISKA DAGAR 2020

Exegetiska föredrag

<i>Nässelqvist, Dan</i> , Aural Clues as Guides to the Interpretation of New Testament Texts	1
<i>Vayntrub, Jacqueline</i> , Hearing the Voice of Biblical Poetry	20
<i>Wikander, Ola</i> , L's and S's in the Land of Israel: 'Ereš Yiśrā'el, Jeremiah 10:11, Isaiah 1:5, and Lateral and Breathy Snake Killing	39

Pedagogiska föredrag

<i>Davage, David, Tobias Hägerland, Blaženka Scheuer och Åke Viberg</i> Att undervisa i exegetik under pandemin: några praktiska reflektioner	73
--	----

ARTIKLAR

<i>Cook, John Granger</i> , Paul, σκύβαλα, and the Boscoreale Cups	83
<i>Eidevall, Göran</i> , Bertil Albrektson in memoriam (1929-2021)	109
<i>Landgren, Martin</i> , Vad spelar det för roll att Paulus är förundrad? Galaterbrevet 1:6 i ett klassiskt epistolärt perspektiv	113
<i>Sanfridson, Martin</i> , Are Circumcision and Foreskin Really Nothing? Re-Reading 1 Corinthians 7:19 and Galatians 5:6; 6:15	130
<i>Wasserman, Tommy</i> , A New Leaf of Constantine Theologites the Reader's Lectionary in Uppsala University Library (Fragm. ms. graec. 1 = Greg.-Aland L1663)	148

RECENSIONER

<i>Bautch, Richard J., Joachim Eck och Burkard M. Zapff. Isaiah and the Twelve: Parallels, Similarities, and Differences</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	167
--	-----

Bezzel, Hannes, <i>Saul: Israels König in Tradition, Redaktion und früherer Rezeption</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	170
Bezzel, Hannes och Reinhard G. Kratz. <i>David in the Desert: Tradition and Redaction in the "History of David's Rise"</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	174
Brosius, Maria, <i>A History of Ancient Persia: The Archaemenid Empire</i> (Dag Oredsson)	178
Charlesworth, James H. (red.), <i>The Unperceived Continuity of Isaiah</i> (Stefan Green)	180
Frevel, Christian, <i>Medien im antiken Palästina</i> (Stig Norin)	184
Koenig, Sara M., <i>Bathseba Survives</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	189
McKnight, Scot och B. J. Oropeza (red.), <i>Perspectives on Paul: Five Views</i> (Mikael Tellbe)	192
Moore, Stephen, <i>Gospel Jesuses and Other Nonhumans: Biblical Criticism Post-Poststructuralism</i> (Joel Kuhlin)	196
Sander, Paul J. <i>Alternate Delimitations in the Hebrew and Greek Psalters: A Theological Analysis</i> (David Davage)	200
Satran, David, <i>In the Image of Origen: Eros, Virtue, and Constraint in the Early Christian Academy</i> (Carl Johan Berglund)	204
Thiede, Barbara, <i>Male Friendship, Homosociality, and Women in the Hebrew Bible: Malignant Fraternities</i> (Lena-Sofia Tiemeyer)	208
Weber, Beat, <i>Werkbuch Psalmen. I: Die Psalmen 1 bis 72; II: Die Psalmen 73 bis 150; III: Theologie und Spiritualität des Psalters und seiner Psalmen</i> (David Davage)	212

menidiska dynastin redan innan förordet, underlättar förståelsen av bokens beskrivningar av olika palatsintriger.

Sammanfattningsvis kan boken sägas vara balanserad i sin analys, även om den särskilt i andra halvan har en stor tyngdpunkt på relationen mellan perserna och den grekiska sfären. Detta beror förstås på källornas karaktär, men kan också bero på Brosius egen forskarprofil, då hon särskilt intresserat sig för relationen mellan den klassiska världen och perserna, inte minst för hur dokument konstruerats för att förmedla information och vetande mellan dessa kulturer. Just detta gör att hennes analys av källmaterialet är initierad och trovärdig.

Boken vänder sig särskilt till läsare, inte minst studenter, som saknar eller har begränsade förkunskaper om det akemenidiska imperiet. Med detta syfte fungerar den mycket bra, inte minst tack vare listorna med fördjupningslitteratur, men också tack vare den lättbegripliga framställningen. Men läsaren bör förse sig med annat bild- och kartmaterial online eller i annan litteratur, för att på bästa sätt tillgodogöra sig innehållet. Även en tidsaxel hade underlättat.

Dag Oredsson, Lund University

JAMES H. CHARLESWORTH (RED.)

The Unperceived Continuity of Isaiah

JCTCRS 28, London: T&T Clark, 2019, inbunden, xiv + 236 sidor,
989 kr, ISBN: 978-056-76842-40.

Åtta bibelforskare har bidragit till denna volym redigerad av James H. Charlesworth, för att undersöka Jesajabokens kontinuitet från 700-talet fvt till Bar Kokhba och även fram till våra dagar. Ursprungligen har boken sin upprinnelse från ett symposium i Jerusalem den 23 till 26 augusti 2015, som organiserades för att diskutera Jesajabokens komposition. Ambitionen med denna volym däremot är inte främst att nå fram till nya exegetiska insikter, utan kapitlen fungerar tillsammans som en introduktion i ämnet. Den tänkta målgruppen är läsaren av akademisk litteratur, men inte experter inom Jesajaforskningen.

Trots att *The Unperceived Continuity of Isaiah* vill rikta sig till icke-experter som är intresserade av Jesaja, är artiklarna inte genomgående lätta att förstå. Bokens upplägg är också en aning annorlunda, med en avslutning som följs av ett efterord och sedan ett appendix innan ett par index kommer i slutet. En sådan struktur behöver inte göra boken sämre, utan bara att man får känslan av att redaktören inte riktigt vet hur han skall passa in en del av materialet i förhållande till helheten och sedan sätta punkt. Beträffande redaktörens egna bidrag i volymen har Charlesworth, förutom introduktionen, författat ytterligare tre (av totalt 10) artiklar, inklusive appendixen.

Efter en kort introduktion, inleder Charlesworth med första artikeln om det som också är bokens huvudtema: "The Unperceived Continuity of Isaiah". Charlesworth diskuterar Jesajabokens kontinuitet i skarp kontrast till uppfattningen att boken skrevs av en enda person. En alltför enhetlig syn på Jesaja är då enligt denna logik omedveten om denna omfattande kontinuitet. Efter att ha förklarat att Jesajas kontinuitet bara kan urskiljas av dem som är bekanta med profetbokens tillkomsthistoria, Dödhavsrollarna vid Qumran och de gammaltestamentliga pseudepigrapherna, fortsätter Charlesworth med att kronologiskt informera läsaren om denna kontinuitet. Några uttryck för denna kontinuitet är exempelvis hur Jesaja på ett unikt sätt har influerat Johannes döparen, Jesus och Paulus, teman som fördjupas längre fram i boken. Varför de som trots en majoritetsuppfattning ändå förespråkar en författare till Jesaja inte skulle vara medvetna om sådan kontinuitet får ingen förklaring. I vilket fall, Charlesworths inledande text är informativ även om artikelns målgrupp blir något oklar.

Nästa artikel av Dan'el Kahn är en översikt av förste Jesaja (Jes 1–39) och dess kontinuitet, med fokus på profetior som innehåller information av historiskt värde. Författarens ambition är att datera dem kronologiskt i enlighet med kända historiska händelser som de möjligtvis återspeglar. Kahns analys och slutsatser är intressanta att följa, och han landar i en teori att profetiorna i förste Jesaja blev konstant omarbetade och kompletterade ända fram till babyloniska exilen men innan andre

Jesaja trädde i tjänst. Kahns artikel (36 sid.) följs av Shalom M. Pauls artikel om andre Jesaja, som är en mycket kortare text (5 sid.). Skälet till denna obalans förklaras inte, trots att Jes 40–55 har stor betydelse för Jesaja som en profetisk bok. Det är kanske just därför som Pauls huvudpoäng med sin artikel är att ändå redogöra koncist för andre Jesajas viktiga egenskaper och bibelteologiska bidrag. Då Paul är förespråkare för en tvådelad Jesajabok som blev tidigt sammanfogad, och inte tre-delad som är Kahns utgångspunkt eller enbart en del/författare som nästa artikel (17 sid.) om tredje Jesaja av Jeffrey R. Chadwick argumenterar för, vittnar det om olika syn på kontinuitet bland artikelförfattarna. Sett till denna bok är bibelforskare i själva verket inte alltid överens om hur man skall se på Jesajabokens ”unperceived continuity”.

Emanuel Tovs artikel om ”Exegesis and Theology in the Transmission of Isaiah” återspeglar hur han tolkar syftet med symposiet i Jerusalem 2015, det vill säga att undersöka hur generationer av exegeter efter Jesaja lät sig inspireras av hans idéer, vilket är synligt i deras litteratur och översättningar. Denna kontinuitet innebar också att ändringar fördes in i Jesajatexten som inte uppfattades skada budskapet, utan snarare förbättrade det. Dessa skriftlärdade upplevde att de var en fortsättning av de bibliska författarna och deras värld. Tovs mycket värdefulla och innehållsrika artikel har detta perspektiv som utgångspunkt. Men hans artikel visar också att inte allt material i denna bok är självklart ämnat för icke-expert.

De följande två artiklarna av Dale C. Allison, Jr. och Charlesworth är en naturlig fortsättning på Tovs text, men också en fortsättning från eller fördjupning av vad Charlesworth lyfte fram som kontinuitet i sin inledningsartikel – hur Jesajalitteraturen har påverkat Johannes döparen, Jesus (Allison) och Paulus med betoning på Romarbrevet (Charlesworth). Den tekniska nivån i boken sjunker med de sistnämnda artiklarna, så syftet är återigen inte att presentera nya exegetiska fynd, utan presentera en fördjupad bild av hur starkt profeten Jesaja och den tradition som följde i hans spår influerade dessa huvudgestalter i Nya Testamentet. Ett exempel på att artiklarna är tänkta som introduktioner

är att Charlesworth avslutar sin artikel med ett index över Jesajacitat och anspelningar i evangelierna och Paulus brev.

Med bokens sista huvudartikel förflyttas det huvudsakliga fokuset från text till Jesajas inflytande över judisk och kristen liturgi. Miroslaws S. Wróbels artiklar är en kompakt redogörelse för hur Jesajas djupa andliga budskap har använts och fortfarande används i dessa liturgiska traditioner. Medan Wróbel i sin artikel visar på en viss bredd inom judisk liturgi där Jesajatekster frekvent syns, begränsas exemplen inom den kristna traditionen till den Romerska katolska kyrkan (RKK). Det sistnämnda är lite märkligt då Wróbel inte förklarar varför han enbart lyfter fram RKKs liturgi och ger därmed intryck av att det är den enda kristna liturgin värd att diskutera som har påverkats av Jesajas profetiska budskap. Därmed inte sagt att Wróbels artikel blir ointressant, men den skapar frågor som kunde ha undvikits med tanke på att boken som helhet har ambitionen att fungera som en slags introduktion till Jesajas kontinuitet.

Bokens sista delar, innan två index tar vid, är bland annat en avslutning av Charlesworth, där han frågar sig om Jesajasymposiet 2015 kom fram till några slutsatser, det vill säga, om bibelforskare är överens om att det finns en kontinuitet i Jesajaboken och om särskilt konservativa judar och kristna inte är fullt medvetna om det. Charlesworth svar på båda frågorna är ett tydligt "ja". Även om det ligger något i denna slutsats, verkar Charlesworth enbart utgå från vad en viss slags kontinuitet innebär och betyder. De judar och kristna som uppfattar Jesaja som profetisk är långt ifrån omedvetna om dess kontinuitet. Att påstå något annat vore orättvist mot den gruppen av Jesajaforskare. Jag tror att oavsett syn på Jesajaboken kan vi alla trots allt hålla med Charlesworth att nyckelordet är "exceptionally" – att Jesaja var utomordentligt viktig för både den tidiga judendomen och kristendomen.

Efterordet har författats av Albert I. Baumgarten, där han undersöker frågan varför den tidiga judendomen och kristendomen valde Jesaja som profetisk inspiration; och appendixen av Charlesworth, där han menar att i ljuset av Jesajas kontinuitet kan vi mycket väl föreställa oss

en skola formad av Jesajatextens olika delar. Boken som helhet ger ett ojämnt intryck och förmedlar en inte alldeles rättvis bild av hur man kan se på Jesajas kontinuitet. Enskilda artiklar kan däremot mycket väl läsas med god behållning.

Stefan Green, Åbo Akademi

CHRISTIAN FREVEL (RED.)

Medien im antiken Palästina

FAT II/10, Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, viii + 276 sidor,
588 kr, häftad, ISBN 978-316-15785-88

Föreliggande arbete innehåller en rad föredrag från ett symposium med titeln ”Medien der Alltagskultur. Realien und kulturelle Kommunikation als Thema der Palästinaarchäologie”, som hölls i Köln den 25–27 juli 2003.

När man först ser bokens titel tänker man kanske på ockulta företeelser, som spåkvinnan i En Dor, men här handlar det om medier som verktyg för kommunikation mellan människor.

I den inledande artikeln nämner utgivaren själv att symposiet ville ge svar på tre frågor: 1) Hur betydelsefullt är begreppet ”medium” i den antika världen? 2) Vilket värde har moderna medieteorier när det gäller att beskriva medier i antikens värld? och 3) Vilket bidrag kan forskning om forntiden ge till mediedebatten och mediehistorien? Författaren betonar här, att även om alla artefakter på ett eller annat sätt har ett budskap, är den kontext där ett föremål hör hemma viktig för vilket budskap som förmedlas.

Efter inledningskapitlet följer två artiklar, som behandlar ämnet ur teoretisk synvinkel. Christoph Uhlinger, ”Medien in der Lebenswelt des antiken Palestina”, nämner inledningsvis att ordet medium tidigare aldrig har använts inom arkeologin. Fanns det massmedier i den antika världen? Massmedier innebär att ett och samma budskap kan förmedlas till många mottagare, och förutsätter egentligen boktryckarkonsten. Men den äldsta formen av massmedier, som fanns i hela den antika världen var sigill, vilka förutom sin funktion att försegla och bekräfta ett